

Nr 146

**Kungl. Maj:ts proposition angående krigsmaterielexport; given
Stockholms slott den 22 oktober 1971.**

Kungl. Maj:t vill härmed, under återopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över handelsärenden, inhämta riksdagens yttrande över vad föredragande departementschefen anför.

Under Hans Maj:ts

Min allernådigste Konungs och Herres frånvaro:

CARL GUSTAF

KJELL-OLOF FELDT

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen redovisas principer för svensk export av krigsmateriel.

Utdrag av protokollet över handelsärenden, hållet inför Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten i statsrådet på Stockholms slott den 22 oktober 1971.

Närvarande: statsministern PALME, ministern för utrikes ärendena WICKMAN, statsråden ANDERSSON, JOHANSSON, HOLMQVIST, ASPLING, NILSSON, LUNDKVIST, GEIJER, ODHNOFF, BENGTSSON, NORLING, LÖFBERG, LIDBOM, CARLSSON, FELDT.

Chefen för handelsdepartementet, statsrådet Feldt, anmäler efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter fråga om *riktlinjer för krigsmaterielexport* och anför.

Inledning

1969 års riksdag har begärt en utredning av principerna för den svenska krigsmaterielexporten (mot. 1969: I: 1 och II: 1, I: 52 och II: 58, I: 248 och II: 286, I: 402 och II: 466, UU 1969: 3, rskr 1969: 225). Med anledning därav tillsattes samma år krigsmaterielexportutredningen. Utredningen¹ har avlämnat betänkandet (SOU 1970: 63) Svensk krigsmaterielexport.

Efter remiss har yttranden över betänkandet avgetts av överbefälhavaren, försvarets civilförvaltning, försvarets materielverk, försvarets forskningsanstalt, civilförsvarsstyrelsen, flygtekniska försöksanstalten, luftfartsverket, generaltullstyrelsen, statistiska centralbyrån, kommerskollegium, sprängämnesinspektionen, patent- och registreringsverket, överstyrelsen för ekonomiskt försvar, granskningsnämnden för försvarsuppfinningar, arbetsmarknadsstyrelsen, länsstyrelserna i Östergötlands, Värmlands och Örebro län, förenade fabriksverken, styrelsen för teknisk utveckling, Stockholms internationella fredsforskningsinstitut (SIPRI) Landsorganisationen i Sverige (LO), Sveriges allmänna exportförening, Sveriges industriförbund och Tjänstemännens centralorganisation (TCO). Länsstyrelsen i Värmlands län har bifogat yttrande av AB Norma projektilfabrik och länsstyrelsen i Örebro län yttranden av länsarbetsnämnden i länet, Karlskoga stad, Lindesbergs stad, handelskammaren för Örebro och Västmanlands län samt AB Bofors. LO har bifogat yttrande av Svenska metallindustriarbetareförbundet.

¹ Landshövdingen Gösta Elfving, ordförande, samt riksdagsledamöterna Astrid Berggren, Olle Dahlén, Allan Hernelius, Stig Josefson, Valter Kristenson, Yngve Möller och Nils Erik Wååg.

Vidare har yttrande inkommit från Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund (SSU).

Gällande rätt

Bestämmelser om export av krigsmateriel meddelas av Kungl. Maj:t. Gällande bestämmelser återfinns i kungörelsen (1949: 614) angående förbud mot utförsel från riket av krigsmateriel (omtryckt 1966: 531, ändrad 1969: 465). Vilka varor som utgör krigsmateriel anges i en bilaga till kungörelsen. Innehållet i bilagan återges på s. 12—14 i utredningens betänkande. Materiel som tillverkats före år 1860 är undantagen från tillämpningen av kungörelsens bestämmelser.

Kungörelsens huvudregel är att krigsmateriel inte får utföras till utrikes ort utan tillstånd. Undantag från denna regel gäller under vissa förutsättningar för skjutvapen för personligt bruk med tillhörande ammunition.

Frågor om utförseltillstånd prövas enligt kungörelsen av chefen för handelsdepartementet. Avser ärendet utförsel i större omfattning eller är det eljest av större vikt, skall frågan underställas Kungl. Maj:t. Enligt praxis prövar Kungl. Maj:t ärenden som rör högre värde än 500 000 kr. eller som är av principiell natur. Ärendena bereds av krigsmaterielinspektionen inom handelsdepartementet. De ärenden som enligt kungörelsen prövas av chefen för handelsdepartementet avgörs av krigsmaterielinspektören enligt bemyndigande. Beträffande jakt-, övnings- och tävlingsvapen finns särskilda bestämmelser, som medger ett enklare förfarande.

Såvitt angår tillverkning av krigsmateriel finns föreskrifter i förordningen (1935: 395) om kontroll över tillverkningen av krigsmateriel m. m. (ändrad senast 1964: 108). Enligt denna förordning fordras Kungl. Maj:ts tillstånd för krigsmaterieltillverkning, och tillsyn utövas över rörelse som bedrivs med sådant tillstånd. Kronans fabriker, verkstäder och förråd är undantagna från tillämpningen av förordningen.

Tillämpningsbestämmelser till förordningen har meddelats i en särskild kungörelse (1949: 615, ändrad senast 1966: 532). Denna innehåller bl. a. bestämmelsen att samma varor som faller under gällande exportförbud, med vissa undantag, är underkastade tillverkningskontroll. Kontrollen utövas av krigsmaterielinspektionen.

Utredningen

Utländska förhållanden

Utredningen har inhämtat uppgifter om reglerna för krigsmaterielexport i 14 andra stater, nämligen Finland, Norge, Danmark, Förbundsre-

publiken Tyskland, Nederländerna, Belgien, Frankrike, Schweiz, Österrike, Italien, Storbritannien, Kanada, USA och Japan. Uppgifter har inte kunnat erhållas om förhållandena i Sovjetunionen och utredningen bedömer det inte heller möjligt att få upplysningar i fråga om övriga öststater.

Av utredningens redovisning framgår att alla stater, om vilka uppgifter erhållits, har bestämmelser om export av krigsmateriel. Ett gemensamt drag i dessa bestämmelser är att krigsmaterielexport får äga rum men endast efter särskilt tillstånd. Tillståndsfrågor prövas i regel på regeringsnivå. De närmare reglerna för tillståndsprövningen och praxis vid tillämpningen varierar mellan de olika staterna. Det kan nämnas att flertalet stater, bl. a. Finland, Danmark och Norge, i likhet med Sverige har en restriktiv praxis i fråga om export till konfliktområden.

Begreppet krigsmateriel definieras olika i skilda länder. I regel anges i särskilda förteckningar vilken materiel som omfattas av begreppet. I Storbritannien kan dock licens krävas även för vara som inte är upptagen på krigsmaterieförteckningen, om myndigheterna får kännedom om den planerade exporten och anser att den kan tänkas få militär betydelse. En likartad bestämmelse finns i Västtyskland.

Neutralitetsrättsliga frågor

Som bakgrund till sina överväganden redogör utredningen för neutralitetsrättsliga och andra folkrättsliga regler för krigsmaterielexport.

Utredningen anför att neutralitetsrättsliga regler blir tillämpliga endast när ett krig har brutit ut. De grundläggande reglerna om krigsmaterielexport från neutral stat till krigförande stater finns i 1907 års Haagkonventioner angående neutrala makters rättigheter och skyldigheter. Reglerna innebär att statliga eller statskontrollerade organ i en neutral stat inte får överlåta krigsmateriel till någon krigförande. Begreppet krigsmateriel är dock inte entydigt i konventionerna. I fråga om enskilda medborgares export av krigsmateriel till krigförande stater har den neutrala staten inga kontrollskyldigheter. Det torde emellertid ofta, anför utredningen, finnas skäl för en neutral stat att reglera eller helt förbjuda krigsmaterielexport till krigförande. Sådana restriktioner måste då tillämpas likformigt i fråga om de krigförande.

Beträffande krigsmaterielexport i fredstid finns enligt utredningen inga generella konventioner, som förpliktar staterna att iaktta restriktivitet. De inskränkningar som de flesta länder tillämpar har således införts av politiska skäl. Endast på ett speciellt område, nämligen beträffande kärnvapen, har genom icke-spridningsavtalet en överenskommelse kommit till stånd som har utsikter att leda till en allmänrättslig förpliktelse att hindra export ägnad att bistå en icke-kärnvapenmakt att skaffa sig detta vapen.

Utredningen erinrar vidare om att FN:s säkerhetsråd och generalförsamling i en rad fall uppmanat medlemmarna att avstå från och hindra vapenexport till vissa länder. Dessa uppmaningar är emellertid rättsligt att uppfatta som rekommendationer. Endast beträffande Rhodesia har säkerhetsrådet antagit bindande resolutioner.

Allmänna överväganden

Som inledning till en allmän diskussion om principerna för svensk krigsmaterielexport nämner utredningen att denna export under åren 1965—1969 hade ett genomsnittligt värde av omkring 162 milj. kr. om året och utgjorde knappt 0,7 % av Sveriges hela export. Den totala världsexporten av krigsmateriel uppgick år 1967 till mellan 28 och 31 miljarder kr., varav Amerikas förenta stater och Sovjetunionen tillsammans svarade för mer än 70 %. Den svenska andelen var omkring 0,5 %. Sveriges import av krigsmateriel och komponenter därtill är enligt utredningens bedömning större än motsvarande export.

Utredningen anför att två alternativa principer synes kunna övervägas för den svenska politiken i fråga om krigsmaterielexport: antingen begränsad och kontrollerad export eller totalt exportförbud. En tredje möjlighet, som skulle innebära att denna export helt friges, anser utredningen sig kunna bortse ifrån. Problemen kring krigsmaterieexporten måste enligt utredningen bedömas i samband med försvarsfrågan i hela dess vidd. Den svenska neutralitetspolitiken förutsätter att parter i en konflikt har tilltro till vår förmåga och vilja att stå utanför konflikten, och denna tilltro förutsätter att Sverige har ett tillräckligt starkt försvar.

Utredningen finner det därför vara av betydelse att industriella resurser för militär produktion vidmakthålls inom landet. En fortsatt alliansfri och obunden politik underlättas, anför utredningen, om vi i fråga om väsentlig materiel kan vara oberoende av utländska leverantörer. I ett litet land med begränsade ekonomiska och personella resurser blir det emellertid successivt svårare att täcka breda fält inom teknologin. Den alltmer avancerade tekniken resulterar i krav på en långtgående specialisering, som medför behov av ökat handelsutbyte med andra länder. Förhållandet gäller generellt men är särskilt utpräglat inom försvarssektorn, eftersom de moderna vapensystemen tenderar att bli allt mer invecklade och kostsamma. Detta innebär att vi bl. a. måste importera viss krigsmateriel liksom vissa komponenter eller delar till vår egen tillverkning av krigsmateriel.

För att kunna få tillgång till utländska erfarenheter, konstruktioner och komponenter måste vi enligt utredningen vara beredda att delge andra länder resultat av vårt eget studie-, forsknings- och utvecklingsarbete. Det är då nödvändigt att en viss export av krigsmateriel tillåts. Genom exportmöjligheten kan vi vidare följa utvecklingen i utlandet,

vilket är av stor betydelse inte minst för att göra riktiga värderingar vid inköp.

Utredningen anför vidare att kvalitetskraven på svenska produkter skärps genom den hårda konkurrensen på exportmarknaden. Vi tvingas därigenom ha en välutrustad och kvalificerad forsknings- och utvecklingsorganisation, som också är nödvändig för att vi skall kunna köpa bästa möjliga materiel. Det kan även göras gällande, att våra möjligheter att på ett tidigt stadium få inblick i och påverka utformningen av ett nytt utländskt vapensystem i en riktning, som svarar mot våra behov, är avhängiga av vårt militärteknologiska kunnande.

Som ytterligare skäl för en viss export av krigsmateriel anför utredningen att en viss överkapacitet inom krigsmaterielindustrin behövs i fred för att behoven i ett avspärrningsläge skall tryggas.

Utredningens slutsats är att viss krigsmaterielexport gagnar svenska försvarsintressen och därför bör få förekomma även i fortsättningen. Denna export bör dock enligt utredningen endast få ske under dels starkt aktgivande på de utrikespolitiska, ofta snabbt växlande förhållandena, dels strikt kontroll från statsmakternas sida. Exporten bör därför även i fortsättningen ha karaktären av undantag från en huvudregel, som förbjuder export av krigsmateriel. Denna konstruktion möjliggör en stark begränsning av undantagen.

Beträffande den utrikespolitiska bedömningen av frågor om tillstånd till krigsmaterielexport bör enligt utredningen alltfjämt gälla de huvudlinjer som redovisats i ett interpellationssvar av statsministern i riksdagens första kammare den 25 april 1956. I detta interpellationssvar angavs att den svenska regeringen i allmänhet har tillämpat principen att över huvud vägra licenser för export till stater, som för tillfället är invecklade i akuta internationella konflikter eller i vilka inbördeskrig är rådande eller där det internationella eller interna läget är så hotande, att fara för oroligheter eller krig föreligger.

Med hänvisning till att i utrikesutskottets utåtande 1969: 3 påpekas att det i ett stort antal länder finns befrielse rörelser, som ofta ser sig tvingade att använda väpnat våld i sin kamp mot de styrande diktaturregeringarna, tar utredningen upp frågan om svensk krigsmaterielexport till dessa rörelser. Som argument för sådan export har enligt utredningen anförts bl. a. att befrielse rörelserna i många fall riktar sig mot regimer som väl förtjänar att störtas och att det är olyckligt att rörelser av detta slag hänvisas till att skaffa krigsmateriel från länder som söker säkra sig politiskt inflytande.

Utredningen anser emellertid avgörande skäl tala mot svensk krigsmaterielexport till dessa rörelser. En sådan export skulle stå i strid mot principen att export inte tillåts till orosområden. Vidare föreligger inte enighet staterna emellan om vilka rörelser som är befrielse rörelser.

Varje stöd utifrån — utom rent humanitärt — till någon sådan rörelse har hittills ansetts strida mot principen att ingen stat har rätt att ingripa i en annan stats inre angelägenheter. Det är främst de mindre staterna som har intresse av att denna princip upprätthålls. Undantag skulle öppna vida möjligheter för stater att försvara brott mot principen under åberopande av att biståndet är avsett för befrielseförelser. Svensk inblandning i inre väpnade konflikter genom export av krigsmateriel till endera parten skulle vidare stå i dålig samklang med neutralitetspolitiken och med det konsekventa svenska stödet åt fredlig lösning av konflikter. Utredningen förordar av dessa skäl att man inte frångår den hittills tillämpade grundsatsen att endast etablerade staters av vårt land erkända regeringar eller deras ombud kan uppträda som köpare.

Ekonomiska och arbetsmarknadspolitiska överväganden stärker enligt utredningen argumenteringen för en viss, begränsad krigsmaterielexport. Utredningen framhåller bl. a. att nackdelarna av ojämnheten i beställningar från det svenska försvaret kan motverkas av tillgång till exportorder. Särskild betydelse har dessa frågor för ett begränsat antal orter, där krigsmaterielindustrin är dominerande. På sådana orter kan redan en mindre skärpning av exportpolitiken få svåra följder för sysselsättningen. För landet som helhet har sysselsättningsfrågan i samband med krigsmaterielexport begränsad räckvidd. Antalet direkt sysselsatta med tillverkning för sådan export har beräknats motsvara omkring 2 000 årsanställda i hela landet. Även om beräkningen är osäker, ger denna siffra en uppfattning om det ungefärliga antal anställda som skulle omedelbart beröras av begränsningar i exporten. Mera svåröverskådliga, inför utredningen, är de indirekta verkningar som sannolikt skulle uppstå, t. ex. genom att avsättningsmöjligheterna för svenska varor i allmänhet försämras på grund av minskad takt i den tekniska utvecklingen i landet.

Utredningen tar även upp frågan, huruvida nya stater skulle kunna bli mindre beroende av stormakterna, om de fick köpa krigsmateriel från obundna länder av Sveriges typ. Utredningen finner, att detta kan vara fallet i vissa situationer, men anser det inte troligt att svensk krigsmateriel skulle kunna exporteras till ett land i sådan omfattning, att den fick avgörande betydelse för detta lands försvarsstyrka och därmed dess integritet.

Slutligen ställer utredningen frågan, om svensk krigsmaterielexport begränsar våra möjligheter att aktivt delta i de internationella nedrustningsförhandlingarna. Enligt utredningens mening visar erfarenheten att detta inte är fallet. Det har inte heller visat sig att sådan export hindrar Sverige att aktivt stödja förslag som framförts i FN om kontroll av den internationella vapenhandeln.

Förslag till riktlinjer

Utredningen finner att mera preciserade riktlinjer för krigsmaterielexport än de nu tillämpade är önskvärda, bl. a. av hänsyn till de exporterrande företagens planering. Riktlinjerna bör ange vilka omständigheter som kan föranleda totalt exportförbud eller inskränkningar eller särskild försiktighet vid licensgivning.

Till en början påpekar utredningen att ovillkorlig skyldighet att inskränka krigsmaterielexport kan följa av internationella avtal, beslut i FN:s säkerhetsråd och folkrättsliga regler om förbud mot export från neutral stat under krig. Utöver dessa fall skulle som hinder för krigsmaterielexport kunna anges t. ex.: krigshandlingar, internationell spänning som berör ett visst land eller region, inre väpnade oroligheter, undantagstillstånd. Utredningen anser det dock väsentligt att flexibilitet finns vid licensgivningen även om dessa kriterier föreligger.

Som exempel anför utredningen att det kan vara lämpligt att tillåta export av viss materiel, t. ex. materiel av utpräglad försvarskaraktär eller jaktvapen som inte kan användas i inbördes strider. Härvid synes i varje enskilt fall behöva bedömas, om ett vapen är av utpräglad försvarskaraktär. Kustartilleri, antiubåtsrobotar, elektronisk materiel för bevakning av kust och luftrum är exempel på vapen av denna typ.

Som ytterligare exempel anför utredningen att export kan tillåtas inom en viss begränsad ram, t. ex. för att avsluta leveranser enligt tidigare beställningar. Självfallet måste härvid särskild försiktighet iakttagas vid bedömning av situationen i det aktuella landet.

Ett speciellt problem utgör garantier för obruten leverans av svensk krigsmateriel enligt ingångna avtal samt för leveranser av reservdelar till sådan materiel. Dylika garantier är särskilt aktuella i samband med försäljning av kompletta vapensystem. Utredningen anser att en bedömning från fall till fall sannolikt är nödvändig även här. Myndigheterna torde i förekommande fall behöva avge förklaring om att avtalade leveranser kommer att täckas av exportlicenser så länge inte den svenska neutralitetspolitiken och internationella förpliktelser lägger hinder i vägen. Sådana förklaringar har avgetts vid ett par tillfällen.

Ytterligare en omständighet som enligt utredningen bör uppmärksammas i detta sammanhang är att ett tidigare fattat beslut om undantagslöst exportförbud till ett visst land bör omprövas, när förhållandena medger det. Detta sker också för närvarande. En svårighet i detta avseende är dock att tillförlitliga uppgifter om ändring av förhållanden i ett visst land hittills inte alltid erhållits med önskvärd snabbhet.

Rådgivande nämnd

Utredningen framhåller att den allmänna debatten om enskilda krigsmaterielexportärenden kan bli ofullständig och missvisande till följd av

att ärendena ofta innehåller uppgifter och beslutsgrunder, som inte kan offentliggöras. Det är av stor vikt att besluten i dessa ärenden är föremål för fortlöpande kontroll och insyn. Den konstitutionella kontroll som sker genom konstitutionsutskottets granskning är enligt utredningens åsikt inte från alla synpunkter tillräckligt effektiv, främst därför att den sker i efterhand. För att öka den allmänna insynen i denna typ av ärenden och göra insynen aktuell föreslår utredningen att en rådgivande parlamentarisk nämnd tillsätts.

Denna rådgivande nämnd bör enligt utredningen ha till uppgift att yttra sig i mera betydelsefulla ärenden, innan beslut fattas. Särskilt bör nämnden följa handläggningen av och ge råd i ärenden, som avgörs av Kungl. Maj:t. Nämnden bör kunna avge yttranden såväl på eget initiativ som på anfordran.

Utredningen föreslår att nämnden får sju ledamöter, vilka utses av Kungl. Maj:t bland för uppdraget särskilt skickade ledamöter av riksdagen. Det är enligt utredningen angeläget att det parlamentariska läget avspeglas i nämndens sammansättning på ett sätt, som stärker det demokratiska samhällets förtroende för beslutsprocessen.

Krigsmaterielbegreppet

Utredningen behandlar i betänkandet frågan vilka varor som skall anses utgöra krigsmateriel. Därvid finner utredningen att den nuvarande ordningen, enligt vilken de varor som anses utgöra krigsmateriel tas upp i en särskild bilaga till kungörelsen om förbud mot utförsel från riket av krigsmateriel, bör behållas. Utredningen anser att den nuvarande utformningen av denna bilaga i stort sett är lämplig. På vissa punkter föreslås dock justeringar av bilagans innehåll. Beträffande dessa frågor kan hänvisas till betänkandet s. 50—53.

Det bör nämnas att utredningen i detta sammanhang tar upp förslaget i motionerna 1969: I: 402 och II: 466 om att jämkningar i förteckningen över krigsmateriel bör göras, så att t. ex. produkter, som i försäljningsstadiet kan anses som civila varor men som köparen lätt kan omändra till militärt bruk, även kommer att klassificeras som krigsmateriel. Utredningen finner att med denna definition ett stort antal produkter, som praktiskt taget uteslutande har civil användning, skulle komma att anses som krigsmateriel. En sådan utvidgning av krigsmaterielbegreppet skulle innebära ett stort ingrepp i den civila exporten. Fördelen skulle vara att exporten av ett fåtal produkter som skulle kunna få militär användning stoppades. Utredningen anser att denna effekt inte står i rimlig proportion till de nackdelar som måste bli följden av en sådan omfattande utvidgning av krigsmaterielbegreppet.

Remissyttrandena

Remissinstanserna har i allmänhet inget att erinra mot utredningens allmänna syn på principerna för svensk krigsmaterielexport. SSU underkänner dock helt utredningen och anser att den inte bör ligga till grund för något regeringsbeslut.

Utredningens uppfattning om behovet av en förstklassig inhemsk krigsmaterielindustri, i första hand av beredskapsskäl, delas av de remissinstanser som berör frågan. Flertalet remissinstanser delar också utredningens uppfattning om betydelsen av att möjligheter till export finns. Bl. a. *överbefälhavaren, försvarets materielverk, försvarets forskningsanstalt, flygtekniska försöksanstalten, överstyrelsen för ekonomiskt försvar, förenade fabriksverken, Sveriges allmänna exportförening* och *Sveriges industriförbund* instämmer i stort i utredningens redovisning av fördelarna av export. Flygtekniska försöksanstalten, Sveriges allmänna exportförening och Sveriges industriförbund framhåller speciellt den utvecklingsfrämjande effekt som forsknings- och utvecklingsarbete inom krigsmaterielindustrin har inte enbart inom den egna sektorn utan på nationens allmänna industrinivå. Redan de nuvarande restriktionerna medför enligt exportföreningen och industriförbundet en försvårad och långsammare utvecklingstakt inom vissa industrier av central betydelse. *Styrelsen för teknisk utveckling* framhåller däremot, att en civil satsning på forskning och utveckling, som genomförs i samma omfattning och med samma målmedvetenhet som inom försvaret, skulle leda till motsvarande stimulans av vårt näringsliv.

Överbefälhavaren framhåller att en högt utvecklad krigsmaterielindustri torde vara enda möjligheten att trygga totalförsvarets försörjning i en avspärrnings- eller krigssituation. För att produktionskapaciteten skall kunna ökas med erforderlig snabbhet krävs att produktionsapparaten är i bruk. Det är därför önskvärt att krigsmaktens ojämna beställningar kompenseras med en viss export av krigsmateriel. *Försvarets materielverk* anför att det jämnare resursutnyttjande som export möjliggör kan vara en förutsättning för att ett företag överhuvudtaget skall kunna upprätthålla sin krigsmaterieltillverkning. Denna uppfattning delas av *flygtekniska försöksanstalten*, som bl. a. anför att även en försiktig bedömning tyder på att hittillsvarande svenska möjligheter att utveckla och tillverka högvärdig flygmateriel till vid internationell jämförelse lägre kostnader inte längre kan bestå med svenska försvaret som enda kund.

Överbefälhavaren, försvarets forskningsanstalt och *försvarets materielverk* pekar särskilt på behovet av export för att hålla god kontakt med utvecklingen i omvärlden. Enligt materielverkets uppfattning är möjligheten till export en integrerad del av det informations- och materialutbyte med omvärlden som är en förutsättning för att svensk för-

svarsindustri och svenskt försvar skall kunna hålla sig på sådan nivå att det fyller de krav den svenska politiken ställer. Materielverket anser att det från försvarssynpunkt vore önskvärt, att möjligheterna till export mera radikalt förbättrades. Verket accepterar dock utredningsförslaget med hänsyn till den mångfald andra synpunkter som bör beaktas.

Överstyrelsen för ekonomiskt försvar anför att överstyrelsen för att genomföra en planläggning som tillgodoser behovet av krigsmateriel är beroende av att det finns en krigsmaterielindustri med betydligt större kapacitet än vad den svenska krigsmaktens fredstida förbrukning kräver. Det är därför angeläget att krigsmaterielindustrin har möjlighet till export av sina produkter. Den minskning av krigsmaktens inhemska beställningar som pågår accentuerar detta ytterligare. Utredningens förslag kan enligt överstyrelsens mening möjliggöra den export av krigsmateriel som är nödvändig för att krigsmaterieltillverkning av lämplig storlek skall kunna upprätthållas inom landet.

Svenska metallindustriarbetareförbundet anser att såväl den nuvarande produktionsnivån som exportvolymen ligger på en tillfredsställande nivå.

Länsstyrelsen i Östergötlands län anför att det torde vara ovedersägligt att exporten med liberalare regler skulle öka avsevärt och få nationalekonomisk betydelse. *Länsstyrelsen i Örebro län* anser att utredningen allt för litet berört de negativa effekter ett totalförbud skulle medföra för de orter där en väsentlig del av industrin sysslar med krigsmaterielproduktion.

SSU är, som förut har nämnts, mycket kritiskt till utredningen och ifrågasätter de skäl som utredningen redovisar för export av krigsmateriel. SSU anser, att utredningen haft för vaga direktiv, att utredningen inte redovisat något nytt sakmaterial och att utredningen inte tillräckligt belägger sina överväganden med fakta. Som exempel på utredningens ofullständighet anges, att utredningen inte ger en tillräckligt fyllig bild av principerna för skilda länders vapenexport, att utredningen inte redovisar fakta till stöd för det återkommande argumentet att om Sverige inte säljer krigsmateriel så kan man heller inte räkna med att få köpa i önskad omfattning. SSU efterlyser också en diskussion om möjliga alternativa handlingsvägar, vid sidan av egen export, som finns för att vinna de långa seriernas ekonomi, kostnadstäckning för utvecklingsarbete eller tillgång till utländska teknologiska landvinningar. SSU anser att utredningens ekonomiska bedömningar inskränker sig till rent truisiska företagsekonomiska teorier om de stora fördelarna av den till cirka 160 milj. kr. uppgående vapenexporten. En svensk export av krigsmateriel bör enligt SSU endast få ske om behovet, exempelvis från teknologisk synpunkt, är väl dokumenterat. En sådan dokumentation har utredningen inte redovisat. Till skillnad från utredningen anser vidare SSU,

att den svenska krigsmaterielexporten begränsar Sveriges möjligheter att delta i nedrustningskonferenser och att i FN driva frågan om vapenkontroll.

Vad utredningen anför om svensk krigsmaterielexport till befrielsekrörelser möter ingen erinran. De remissinstanser, bl. a. *förenade fabriksverken*, *LO* och *TCO*, som kommenterar utredningens förslag om att inte frånga den hittills tillämpade principen att endast etablerade staters av vårt land godkända regeringar eller deras ombud skall kunna uppträda som köpare av krigsmateriel, instämmer med utredningen. Export av krigsmateriel till s. k. befrielsekrörelser skulle enligt *LO* stå i strid med de utrikespolitiska principer som Sverige ansluter sig till.

Länsstyrelserna i Östergötlands, Örebro och Värmlands län, liksom instanser som avgett yttrande till dem, uppehåller sig framför allt vid krigsmaterielindustrins sysselsättningsskapande effekt. Länsstyrelsen i Östergötlands län understryker, att även om antalet anställda vid krigsmaterielindustrin utgör en liten del av det totala antalet industrissysselsatta i landet så är dess regionala betydelse mycket stor. Länsstyrelsen i Örebro län framhåller att även en mindre skärpning av exportrestriktionerna kan medföra problem för sysselsättningen på vissa orter där framställningen av försvarsmateriel är betydande. *Arbetsmarknadsstyrelsen* anser att utredningens förslag väsentligen får bedömas från andra synpunkter än dem styrelsen har att beakta. Om nedskärningar i exporten beslutas, förutsätter styrelsen att alla möjligheter till en omläggning av produktionsinriktningen tillvaratas för att upprätthålla sysselsättningen på orter som är speciellt utsatta samt att eventuella förändringar planeras i så god tid att effektiva motåtgärder hinner sättas in för det fall att personalinskränkningar ej kan undvikas. En ökad export av annan produktion än krigsmateriel är enligt *LO* och *Svenska metallindustriarbetareförbundet* att föredra. Man förutsätter också att en eventuell sysselsättningsminskning på grund av minskad krigsmaterielexport kompenseras genom arbetsmarknads- och näringspolitiska insatser.

Behovet av preciserade riktlinjer för krigsmaterielexporten understryks av flera remissinstanser. Det anses mycket viktigt att företagen på ett så tidigt stadium som möjligt får klarhet om förutsättningarna för att erhålla exportlicens.

En stor svårighet för industrin är, enligt *Sveriges allmänna exportförening* och *Sveriges industriförbund*, riskerna för återkallande av en gång givna tillstånd. Dessa svårigheter skulle kunna minskas genom mer preciserade riktlinjer för exporten av krigsmateriel. *Försvarets materielverk* anför att verket genom industrikontakter och andra kontakter med andra länders försvarsmyndigheter fått uppmärksamheten riktad på betydelsen av garantier för obruten leverans. En ordning där avtalade leveranser avbryts och reservdelsleveranser omöjliggörs på grund av ute-

blivna följdlicenser är olycklig med tanke på den negativa verkan detta har, när det gäller andra länders intresse för att vidmakthålla och vidareutveckla förbindelserna med den svenska industrin och det svenska försvaret. *Flygtekniska försöksanstalten* påpekar att industrin för att få rimliga leveranstider måste ikläda sig bindningar för materialframställning och arbetskostnader för mångmiljonbelopp långt före leverans. Därför måste medgivande till exportlicens kunna lämnas på ett tidigt stadium och garantier ställas för att beviljad licens gäller även när avsevärd tid förflutit, om inte mycket allvarliga förändringar inträffar. *SSU* anför att det avgörande för frågan huruvida företagen skall tvingas avbryta påbörjade leveranser måste vara omsorgen om vår neutralitet och inte vapenindustrins önskemål.

Kommerskollegium liksom *LO* delar utredningens mening att riktlinjerna måste utformas så att de inte försvårar möjligheterna till långsiktig planering för krigsmaterielproducerande företag.

Beträffande riktlinjernas innehåll gör några remissinstanser en allmän jämförelse mellan utredningens förslag och nuvarande regler. *SIPRI* anför att utredningens förslag synes innebära en viss minskning av nu existerande restriktioner. *Sveriges allmänna exportförening* och *Sveriges industriförbund* anser att utredningens förslag innebär uppmjukningar av begränsad räckvidd men att det ändå i princip är en välkommen brytning av den hittillsvarande utvecklingen, som givit intryck av att bara kunna gå i riktning mot en ständigt högre grad av restriktivitet. Organisationerna ifrågasätter, om neutralitetspolitiken gör det nödvändigt med restriktioner av nuvarande hårda karaktär, och anser att det inom ramen för vår neutralitetspolitik torde finnas betydande möjligheter för en ökad krigsmaterielexport. En sådan ökning skulle, anser organisationerna, kunna gagna den internationella freden och stabiliteten, eftersom u-länderna i annat fall blir hänvisade till köp från stormakterna, vilket lätt leder till politiskt beroende. Exporten av krigsmateriel skulle enligt dessa remissinstanser utan större svårighet och utan omfattande investeringar troligen kunna ökas till cirka en miljard kr. per år.

Vad angår urvalet av mottagarländer för krigsmaterielexporten görs inga direkta invändningar mot utredningens förslag att det som hinder för krigsmaterielexport skulle anges krigshandlingar, internationell spänning, som berör ett visst land eller region, inre väpnade oroligheter och undantagstillstånd. *Sveriges allmänna exportförening* och *Sveriges industriförbund* anför dock, att det i en värld, där inre oroligheter av olika slag blivit en regel snarare än ett undantag, är angeläget att oroligheternas art ingående bedöms innan de tas till intäkt för att ej bevilja exportlicens. Till uttrycket "väpnade oroligheter" borde enligt nämnda två organisationer fogas "av sådan styrka att de kan väntas leda till väpnad konflikt". Organisationerna instämmer i utredningens upp-

fattning, att det är väsentligt att flexibilitet finns vid licensgivningen även om kriterier av angivet slag föreligger. Det är enligt organisationerna angeläget att bedömningen görs från fall till fall och inte från tid till tid eller generellt för en hel kontinent eller del av kontinent.

Även *förenade fabriksverken* och *kommerskollegium* förordar flexibilitet vid licensgivningen. Enligt förenade fabriksverken bör ett land ej utestängas från leveranser enbart på grund av ett högst symboliskt engagemang i en konflikt. *TCO* anför att man inte bör frångå hittills tillämpade principer.

SSU anser att utredningens förslag om flexibilitet innebär att man frångår den sedan 1956 upprätthållna principen att inte exportera vapen till krisområden. Att förslaget enbart grundas på att den nuvarande ordningen är otillfredsställande för exportföretagen gör, enligt *SSU*, att det inte bör tas på allvar. Omvärlden bör kunna lita på regeringens vilja att hålla svensk vapenexport borta från områden, där krig råder eller där fara för krig föreligger. I annat fall riskerar vi att kompromettera den svenska utrikespolitiken.

Förslaget om att inrätta en rådgivande nämnd tillstyrks av *kommerskollegium*, *överstyrelsen för ekonomiskt försvar*, *granskningsnämnden för försvarsuppfinningar*, *länsstyrelserna i Östergötlands och Värmlands län*, *förenade fabriksverken*, *LO*, *Sveriges allmänna exportförening* och *Sveriges industriförbund*. *Försvarets materielverk*, *flygtekniska försöksanstalten* och *luftfartsverket* förklarar sig inte ha något att invända mot förslaget.

Ett flertal av de remissinstanser som tillstyrker inrättandet av en nämnd påpekar vikten av att nämnden inte kommer att innebära att ärendena fördröjs.

SSU anser att inrättande av en sådan nämnd som utredningen föreslagit inger en rad principiella betänkligheter. Den allvarligaste är att det kan medföra att frågor rörande krigsmaterielexporten lyfts över den offentliga partipolitiska debatten. Som exempel anges att partiorganisationernas inflytande över frågan därmed skulle allvarligt försvåras. Lika betänkligt är det, enligt förbundet, att tro att regeringen skulle kunna arbeta med en parlamentarisk kontroll över regeringens interna arbete. Det är ett orimligt arbetssätt, anför *SSU*, som yrkar att förslaget inte föranleder någon åtgärd.

Frågan om innebörden av begreppet krigsmateriel behandlas i många remissyttranden. Endast *SSU* har i denna fråga principiella synpunkter som väsentligt avviker från vad utredningen anför. *SSU* erinrar om att vidden av krigsmaterielbegreppet har aktualiserats bl. a. av export av kraftöverföringsstationer, strategiska vägbyggen i andra länder samt export av terrängfordon som lätt kan få militär användning. Inget av dessa fall har intresserat utredningen, anför *SSU*. I den svenska listan över krigsmateriel nämns konkreta vapenty-

per, komponenter eller framställningsmateriel för dessa samt utrustning som är särskilt "för militärt bruk utformad". Debatten på senare år har visat att detta inte är tillfyllest. En formulering av typen "för militärt bruk användbara" varor skulle bättre fylla behovet av en möjlighet att stoppa export som kan bli utrikespolitiskt känslig. Förbundet hänvisar till att de brittiska och västtyska förordningarna på området avser varor som "kan tänkas få militär betydelse" och "som utan att vara klassificerade som vapen likväl kan komma till militär användning". Om vapenexport skall tillåtas, förefaller det vara oundgängligt att det svenska krigsmaterielbegreppet vidgas till att få minst samma täckning som det västtyska och brittiska, anser SSU.

Beträffande de av utredningen behandlade motionsyrkandena om att krigsmaterielbegreppet skall utvidgas till att avse även civila varor, som köparen lätt kan omändra för militärt bruk, delar flera remissinstanser uppfattningen att en sådan utvidgning är olämplig. I denna riktning uttalar sig *generaltullstyrelsen*, *överstyrelsen för ekonomiskt försvar*, *länsstyrelsen Östergötlands län*, *Sveriges allmänna exportförening* och *Sveriges industriförbund*.

Departementschefen

Frågan om svensk export av krigsmateriel har diskuterats i riksdagen vid flera tillfällen under senare år. Den utredning som nu föreligger tillkom efter en framställning från riksdagen om att riktlinjerna för krigsmaterielexporten skulle ses över. Det är därför naturligt att utredningen och de ställningstaganden som den föranleder redovisas för riksdagen. Det är också med hänsyn till att frågan om krigsmaterielexport inrymmer särskilda problem av stor politisk räckvidd angeläget att de grundläggande principerna för sådan export redovisas för riksdagen. Detta innebär inte att riksdagen skall ta ställning i detalj till regleringen av krigsmaterielexporten. Grundsatsen att det ankommer på Kungl. Maj:t att besluta om reglering av export och import gäller även i fråga om krigsmateriel. Det bör därför liksom hittills ankomma på Kungl. Maj:t att med beaktande av de allmänna principer som lagts fram för riksdagen bestämma hur författningsregleringen på området närmare skall utformas. Jag tar i det följande upp frågan om krigsmaterielexport med dessa utgångspunkter.

Allmänna överväganden

En huvudlinje i svensk utrikespolitik är att aktivt verka för fredlig lösning av internationella konflikter och för internationella överenskommelser om nedrustning. Internationell handel med krigsmateriel står allmänt sett i principiell motsättning till dessa politiska mål. Detta gäller dock inte under alla förhållanden. Handel med rent defensiva

vapen bör t. ex. i regel vara förenlig med de angivna målen. Vidare bör beaktas att olika stater i en legitim strävan att bygga upp ett försvar kan vilja köpa krigsmateriel i en neutral och från politiska och militära blockbildningar fristående stat. En sådan försvarsuppbyggnad kan även bidra till att befästa dessa staters nationella oberoende. Jag vill i detta sammanhang instämma i utredningens uttalande att den svenska vapenexporten hittills inte begränsat våra möjligheter att aktivt delta i de internationella nedrustningsförhandlingarna eller att aktivt stödja förslag om kontroll av den internationella vapenhandeln.

En utgångspunkt för bedömningen av frågan om export av krigsmateriel från Sverige är emellertid att sådan export principiellt inte är önskvärd från utrikespolitisk synpunkt. De allmänna utrikespolitiska skälen mot svensk krigsmaterielexport gör sig dock gällande med olika styrka i skilda fall beroende på förhållandena i mottagarlandet m. m.

Även hänsynen till Sveriges neutralitet talar i viss utsträckning mot export av krigsmateriel. Neutralitetsrättsliga regler om krigsmateriel-export finns i 1907 års Haagkonventioner, vilka utredningen närmare redovisat. Som utredningen framhåller gäller dock dessa regler, som inte avser annan export än den som sker från statliga eller statskontrollerade organ, endast i fall av krig. För krigsmaterielexport i fredstid finns inga generella folkrättsliga regler. Emellertid kan det uppenbarligen vara i en neutral stats intresse att begränsa exporten av krigsmateriel även om det inte föreligger krig.

Neutralitetspolitiska skäl kan emellertid också anföras till stöd för svensk krigsmaterielexport. Den svenska neutralitetspolitiken förutsätter att Sverige har ett starkt försvar, och i den mån krigsmaterielexporten bidrar till att vidmakthålla försvarsberedskapen har den således ett värde från neutralitetssynpunkt.

Med hänsyn till de skäl som talar mot svensk export av krigsmateriel är det uppenbart att sådan export inte kan få ske fritt. Som utredningen anför kan endast två alternativ övervägas, nämligen totalt exportförbud eller begränsad och kontrollerad export. Vid prövningen av dessa alternativ måste först bedömas vilken betydelse krigsmateriel-exporten har för vår försvarsberedskap. Utredningen diskuterar olika omständigheter som kan anföras till stöd för att krigsmaterielexporten är till fördel för det svenska försvaret. Utredningens slutsats är att en viss begränsad krigsmaterielexport bör tillåtas av försvarshänsyn. Nästan alla remissinstanser instämmer i denna bedömning.

För min del vill jag till en början erinra om att den svenska krigsmaterielexporten under femårsperioden 1965—1969 inte uppgick till större belopp än i genomsnitt 162 milj. kr. om året. För år 1970 är värdet avsevärt högre, 322 milj. kr., men i detta sammanhang är det framför allt genomsnittssiffror för längre tidsperioder som är av intresse. 1970 års högre summa beror på flygplansleveranserna till Dan-

mark och Österrike. Det förefaller knappast troligt att en krigsmaterielexport av denna begränsade storlek skulle kunna ha så väsentlig betydelse i skilda hänseenden som har angetts.

Det kan knappast råda olika meningar om att den svenska försvarspolitiken förutsätter att vi inom landet vidmakthåller industriella resurser för militär produktion av hög teknisk kvalitet. Uppenbarligen är det också angeläget att vi i fråga om väsentlig materiel är oberoende av utländska leverantörer. Det är dock tveksamt, om dessa omständigheter har så stor betydelse som argument för krigsmaterielexport som ibland görs gällande. Det är visserligen riktigt, som utredningen anför, att det för ett litet land som Sverige med begränsade ekonomiska resurser kan bli svårt att följa med i den tekniska utvecklingen i fråga om all materiel som är av intresse för det svenska försvaret. Klart är vidare att krigsmaterieltillverkare, som kan exportera en del av sin produktion, får möjlighet till större serier över vilka utvecklingskostnader och andra fasta kostnader kan slås ut. Men kostnadsfrågor av denna art kan knappast i framtiden lösas genom att krigsmateriel exporteras från Sverige. Detta skulle kräva att exporten hade en helt annan omfattning än den nuvarande. En sådan utveckling av exporten är otänkbart med hänsyn till vår utrikes- och neutralitetspolitik.

Jag är inte heller övertygad om att Sverige som köpare av krigsmateriel på den internationella marknaden har så stort intresse av att krigsmaterielexporten ligger på en viss nivå. Krigsmaterielexporten kan visserligen i viss mån underlätta för oss att följa den internationella marknadsutvecklingen, men det primära när vi uppträder som köpare är att vi har betalningsförmåga, förtroende och tekniskt kunnande.

Utredningen anför vidare att krigsmaterielindustrin genom att den kan exportera får möjlighet att upprätthålla en större kapacitet än som krävs för det svenska försvaret i fredstid. Denna kapacitet behövs för att behoven i ett avspärrningsläge skall kunna tryggas. Dessa beredskapssynpunkter understryks av överstyrelsen för ekonomiskt försvar och flera andra remissinstanser. Jag delar uppfattningen att krigsmaterielexporten, även med beaktande av dess begränsade omfattning, bidrar till att höja vår beredskap på det angivna sättet.

Sammanfattningsvis är min bedömning, att beredskapshänsynen utgör ett vägande skäl för att även i fortsättningen tillåta en viss export. De beredskapsskäl som sålunda talar för svensk krigsmaterielexport måste ställas mot de utrikes- och neutralitetspolitiska skäl som enligt vad jag förut har anfört talar mot sådan export.

Utredningen anför att ekonomiska och arbetsmarknadspolitiska överväganden stärker argumenteringen för en viss krigsmaterielexport men inte i och för sig bör anses avgörande. Jag delar denna uppfattning. Hänsynen till sysselsättningen har i och för sig största vikt, men om begränsningar av krigsmaterielexporten får negativa effekter på syssel-

sättningen bör dessa frågor, som arbetsmarknadsstyrelsen och LO påpekar, angripas med arbetsmarknads- och näringspolitiska insatser.

Vägningen av skäl för och emot svensk krigsmaterielexport leder enligt min mening till att huvudregeln av utrikes- och neutralitetspolitiska hänsyn bör vara att sådan export är förbjuden. Beredskapshänsynen bör emellertid medföra att export tillåts i sådana fall då utrikes- och neutralitetspolitiska skäl mot export saknas eller har ringa betydelse.

I ett interpellationssvar i riksdagens första kammare den 25 april 1956 angav dåvarande statsministern att den svenska regeringen i allmänhet har tillämpat principen att överhuvud vägra licenser för export av krigsmateriel till stater, som för tillfället är invecklade i akuta internationella konflikter eller i vilka inbördeskrig är rådande eller där det internationella eller det interna läget är så hotande att fara för oroligheter eller krig föreligger. Denna princip, som fortfarande gäller, står i sina huvuddrag i samklang med den avvägning som jag här har förordat och som innebär bl. a. att export till orosområden inte bör förekomma. Tillämpningen av principen har emellertid medfört problem, framför allt på grund av svårigheten att bedöma, om "fara för oroligheter eller krig föreligger". Det politiska läget inom en viss stat eller en grupp av stater kan ibland förändras mycket snabbt, och den information som finns är inte alltid tillräcklig för en tillfredsställande bedömning av situationen i det konkreta fallet. Tillkomsten av nya stater och en delvis ny typ av konflikter bidrar också till att försvåra bedömningen. Detta talar enligt min uppfattning för en än större restriktivitet än som hittills tillämpats vid prövningen av frågan till vilka mottagare svensk krigsmateriel skall få exporteras. Nya och preciserade riktlinjer bör i detta syfte ställas upp för prövningen.

Preciserade riktlinjer är angelägna också därför att de underlättar för de krigsmaterielexporterande företagen att planera och ger dem möjlighet att med större säkerhet förutse om exporttillstånd i det enskilda fallet kan påräknas.

Riktlinjer

Som jag förut har anfört måste huvudregeln vara generellt förbud mot att exportera krigsmateriel utan tillstånd. De riktlinjer som här redovisas avser att ge närmare ledning för tillståndsprövningen.

I vissa fall föreligger ovillkorligt hinder mot krigsmaterielexport. Detta kan vara fallet på grund av internationella avtal, beslut av FN:s säkerhetsråd eller folkrättsliga regler om export från neutral stat under krig. I dessa fall skall självfallet exporttillstånd vägras.

Utrikes- och neutralitetspolitiska skäl saknar betydelse i fråga om krigsmaterielexport till de nordiska staterna och till de neutrala stater-

na i Europa. Därför bör i fredstid tillstånd beviljas för export till dessa stater. I fråga om andra stater måste från fall till fall bedömas om de utrikes- och neutralitetspolitiska skälen har så ringa vikt att export bör tillåtas.

De principiella överväganden som här har redovisats leder till att tillstånd inte bör beviljas för export till

stat som befinner sig i väpnad konflikt med annan stat, oavsett om krigsförklaring har avgetts eller ej,

stat som är invecklad i internationell konflikt som kan befaras leda till väpnad konflikt, eller

stat som har inre väpnade oroligheter.

Vid tillämpningen av dessa regler bör man dock skilja mellan materiel av utpräglat defensiv karaktär och krigsmateriel i övrigt. De allmänna utrikespolitiska skälen mot krigsmaterielexport har, som jag tidigare har anfört, inte samma tyngd i fråga om defensiva vapen, t. ex. kustartilleri- och luftvärnsmateriel. Visserligen bör inte ens defensiv materiel kunna exporteras till stat som befinner sig i väpnad konflikt med annan stat. Men i de övriga fall som här avses bör export av sådan materiel, som inte kan utnyttjas för att påverka den föreliggande krissituationen, kunna tillåtas. Detta är helt i överensstämmelse med den praxis som gäller f. n.

Starka utrikespolitiska skäl talar vidare mot att Sverige exporterar krigsmateriel, som kan bli utnyttjad för att undertrycka mänskliga rättigheter. Även om denna princip redan nu kan sägas vara vägledande för praxis i tillståndsärenden, är det angeläget att det uttryckligen slås fast som en grundläggande regel att export inte kan medges i dessa fall. Regeln avses medfört ökad restriktivitet i fråga om urvalet av mottagare för svensk krigsmaterielexport i överensstämmelse med det allmänna syfte som jag förut har angett för de nya riktlinjerna. Regeln bör uttryckas så, att tillstånd inte skall ges för export av krigsmateriel till stat, som på grund av deklarerade avsikter eller rådande politiska förhållanden kan antas använda materielen för att undertrycka mänskliga rättigheter som anges i FN-stadgan.

I fråga om reservdelar till tidigare levererad krigsmateriel föreligger särskilda förhållanden. Med den stränga restriktivitet jag förordar för urvalet av de stater till vilka krigsmaterielexport skall medges är det osannolikt, att tveksamhet uppstår i fråga om export av reservdelar till materiel, för vilken licens en gång lämnats. Skulle detta ändå inträffa, bör enligt min mening avgörande vikt fästas vid att reservdelarna är ett komplement till materiel, som exporterats med vederbörligt tillstånd. För att svensk krigsmaterielindustri skall kunna verka på exportmarknaden inom de ramar som jag har angivit är det angeläget att köparna har goda garantier för att de får reservdelar till inköpt materiel. Reservdelar till tidigare inköpt materiel bör därför få exporteras oavsett

förhållanden som jag här angivit som hinder för export. Ovillkorliga exporthinder gäller dock givetvis även i detta fall.

Utredningen och flera remissinstanser har betonat de svårigheter som uppstår i företagens planering, om påbörjade eller kontrakterade leveranser måste avbrytas. Dessa svårigheter måste enligt min mening beaktas. Om, som jag har funnit, krigsmaterielexport av viss omfattning skall tillåtas av beredskapshänsyn, bör man också beakta de konsekvenser för sysselsättningen som kan uppstå, om en för export utbyggd kapacitet plötsligt inte kan utnyttjas. Utfärdad exportlicens bör därför indragas, förutom vid ovillkorliga exporthinder, endast om den mottagande staten kommer i väpnad konflikt med annan stat eller får inre väpnade oroligheter. Även i fall av väpnad konflikt bör indragning av licensen kunna underlåtas, om det är förenligt med de neutralitetsrättsliga reglerna och mottagarstaten deltar i konflikten endast symboliskt.

Som utredningen anfört och jag tidigare framhållit medför den tekniska utvecklingen att Sverige med begränsade resurser får allt svårare att följa med i den tekniska utvecklingen och med egen produktion täcka hela den sektor som är av betydelse för det svenska försvarets behov. Det är som jag också tidigare framhållit inte tänkbart att vi med hjälp av export av krigsmateriel kan klara detta problem. Det kan därför bli nödvändigt att i framtiden inleda samarbete med företag i andra stater. I ett sådant samarbete måste samarbetspartnern komma med på ett mycket tidigt stadium. Vid samarbetsavtal mellan företag i Sverige och i andra länder om gemensam utveckling och produktion av krigsmateriel bör sådan utförsel till det andra landet som föranleds av avtalet medges oavsett förhållanden som tidigare angivits som hinder för krigsmaterielexport. Dock gäller även i detta fall de tidigare angivna ovillkorliga exporthindren. Avtal av detta slag förutsätter en mycket restriktiv prövning vid val av utländsk samarbetspartner. Jag förutsätter att avtalen alltid skall underställas Kungl. Maj:t och att myndigheterna skall ha full insyn i den svenska samarbetspartnerns verksamhet.

Liksom f. n. bör endast statlig myndighet eller av staten auktoriserad vapenimportör godtas som köpare. Detta medför att risken för att krigsmateriel hamnar hos icke avsedd stat är kraftigt reducerad. För att ytterligare minska denna risk bör utländska köpare av svensk krigsmateriel, om det inte av särskilda skäl kan underlåtas, skriftligen förklara att materielen under de närmaste fem åren från köptillfället är avsedd för köparens eget behov.

I fråga om export av krigsmateriel till befrielserörelser vill jag i likhet med utredningen och remissinstanserna hänvisa till den grundläggande principen, vilken bl. a. fastslagits i ett av riksdagen godkänt utlåtande från statsutskottet (SU 1969: 82), att ingen stat har rätt att ingripa i en annan stats inre angelägenheter. Hävdandet av denna princip är fram-

för allt i de mindre staternas intresse. En sanktionering av export av krigsmateriel till vad som från svensk sida betraktas som befrielseörelser i etablerade stater skulle urholka principen och undergräva våra möjligheter att hävda den. Trots att neutralitet i formell mening endast föreligger i krig och inte vid inre väpnade konflikter, skulle en inblandning i sådana konflikter genom export av krigsmateriel till endera parten stå i dålig samklang med den svenska neutralitetspolitiken och med det konsekventa svenska stödet för fredlig lösning av konflikter. Därtill kommer svårigheterna att avgöra vad som skall betraktas som befrielseörelse. Principen att endast etablerade stater och av vårt land erkända regeringar eller deras ombud skall kunna uppträda som köpare bör alltså gälla generellt.

Rådgivande nämnd

Utredningen föreslår att en parlamentarisk nämnd av rådgivande karaktär inrättas för krigsmaterielexportärenden. Nämndens uppgift skulle vara att diskutera mera betydelsefulla ärenden och yttra sig innan beslut fattas. Särskilt skulle nämnden följa handläggningen av och ge råd i ärenden som avgörs av Kungl. Maj:t.

Konstitutionella skäl talar emot inrättande av en nämnd av detta slag. Om en parlamentarisk nämnd kopplas in vid Kungl. Maj:ts avgörande av enskilda ärenden, skulle detta innebära en principiell nyhet som är främmande för vår författning. Enligt denna har riksdagen inte att befatta sig med Kungl. Maj:ts beslut i enskilda ärenden på annat sätt än genom den i grundlagen föreskrivna granskningen. Inte heller finns behov av en sådan nämnd för att Kungl. Maj:t i viktiga principfrågor skall kunna samråda med förträdare för riksdagen. Rätt forum för sådant samråd är enligt min mening utrikesnämnden.

Vidare bör beaktas de invändningar som har rests mot utredningens förslag när det gäller önskemålet att öka den allmänna insynen i ärenden om krigsmaterielexport. Detta önskemål tillgodoses inte genom den föreslagna nämnden, eftersom det med hänsyn till ärendenas art är uppenbart att insynen inte skulle utsträckas längre än till nämndens ledamöter. Som har påpekats vid remissbehandlingen finns t. o. m. risk att inrättandet av en nämnd av denna art kan leda till att den allmänna politiska debatten i de berörda frågorna hämmas och att effekten således blir den motsatta mot vad som avsetts.

Slutligen kan mot utredningens förslag invändas att handläggningen av ärendena riskerar att fördröjas genom behandlingen i nämnden.

Av de skäl som nu har angivits är jag inte beredd att förorda att en nämnd av detta slag inrättas.

Krigsmaterielbegreppet

Med krigsmateriel avses i kungörelsen angående förbud mot utförsel från riket av krigsmateriel sådana varor som är upptagna i bilaga

till kungörelsen. Denna varuförteckning upptar i princip sådan materiel som är utformad för militärt bruk. Denna principiella uppläggning bör enligt utredningens förslag behållas. Utredningen avvisar således tanken att utvidga förteckningen med sådana civila produkter som kan få militär användning. En sådan utvidgning anser utredningen, med instämmande av flera remissinstanser, innebära alltför långtgående restriktioner för den civila exporten. Jag delar denna uppfattning. Jag ämnar emellertid föreslå Kungl. Maj:t att chefen för handelsdepartementet bemyndigas att i brådskande fall besluta, att kungörelsen för viss kortare tid skall tillämpas även på bestämd vara som inte är upptagen i förteckningen över krigsmateriel, om departementschefen finner detta vara nödvändigt. På så sätt kan man, om förhållandena skulle kräva det, snabbt stoppa export av sådana civila varor som kan få militär betydelse.

Utredningen lägger fram förslag om vissa jämkningar av den nuvarande förteckningen över krigsmateriel. Dessa frågor tar jag inte upp i detta sammanhang, eftersom det ankommer på Kungl. Maj:t att besluta om utformningen av förteckningen.

Hemställan

Jag hemställer att Kungl. Maj:t bereder riksdagen tillfälle att avge yttrande över vad jag i det föregående anfört om riktlinjer för krigsmaterielexport.

Med bifall till vad föredraganden sålunda med instämmande av statsrådets övriga ledamöter hemställt förordnar Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten att till riksdagen skall avlåtas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.

Vid protokollet:
Britta Gyllensten